Universitatea: Al. I. Cuza din Iaşi
Facultatea de Istorie, Anul II
Imperiul Roman:
Ierarhia militară
Hănescu Sorin-Marian

În cele ce urmează o să încerc să fac o scurtă prezentare a ceea ce autorul Zaharia Petre numeşte „arma geniu din armata romană", o maşinărie de război eficientă, poate cea mai eficientă din istoria lumii, prin extensia teritorială şi temporală pe care şi-a asigurat-o timp de aproximativ două milenii.[1]

Ce reprezintă această „armă geniu"? Cunoscută sub numele de „Exercitus Romanorum" (armata romană) este termenul generic pentru forţele armate terestre ale Regatului Romei (până în 500 î.Hr.), Republicii Romane (500 î.Hr. – 31 î.Hr.), Imperiului Roman (31 î.Hr. – 476 d.Hr.) şi ale Imperiului Roman de răsărit, supranumit din sec. al XVIII-lea Imperiul bizantin (476 – 1453).

Armata romană nu s-a păstrat doar cu ajutorul unei tradiţii militare de durată, ci a suferit numeroase schimbări în compunere, organizare, echipamente şi tactici.

Despre armata în era regală se ştiu puţine lucruri, datorită lipsei de izvoare sigure, însă este cert faptul că la început armata romană timpurie era organizată în trei triburi, fiecare dintre acestea oferind câte 1.000 de infanterişti comandanţi de un tribunus militum, plus trei escadroane formate din 100 de cavalerişti, comandaţi de un tribunus celerum.

Superioritatea armatei romane este dobândită în perioada republicii, prin reforma lui Gaius Marius în anul 100 î.Hr.

Datorită lipsei de experienţă şi forţă umană în rândul militarilor Gaius Marius s-a folosit de poziţia sa pentru a reorganiza armata republicană romană. El a adoptat o măsură, tehnic ilegală, prin care a

---

[1] Zaharia Petre, Istoria armei geniu din armata romana, București, 1994, p. 15-20.

recrutat soldaţi din păturile sociale inferioare care nu întruneau condiţiile oficiale pentru încorporare. El a introdus organizarea legiunilor în cohorte, renunţând la vechiul sistem. Noile legiuni aveau 10 cohorte, fiecare de 6 centurii a câte 80 de oameni. Prima cohortă ducea stindardul legiunii, o acvilă din aur sau argint. Această cohortă avea doar 5 centurii dar a 160 de soldaţi fiecare. Legiunile devin acum unităţi permanente nu ridicate doar în caz de urgenţă. Ca unităţi stabile ele devin mai eficiente şi dezvoltă un adânc devotament pentru comandaţi. De asemenea se începe standardizarea soldaţilor romani. Soldaţii bogaţi aveau echipament mai bun şi mai decorat şi de asemenea îşi permiteau să angajeze cărăuşi sau să închirieze măgari care să le transporte echipamentul. Marius a interzis aceste practici, standardizând echipamentul şi implementând o metodă de aranjare a întregului echipament şi o metodă de transport al lui, metodă cunoscută sub numele de „măgarul lui Marius". Reforma lui Marius a avut şi un puternic impact politic, acesta fiind începutul sfârşitului pentru republica romană.[2]

Până în perioada imperiului armata a devenit o instituţie formată din profesionişti şi permanentă. Baza armatei era formată în continuare din legiuni, dintre care unele au continuat să existe timp de secole, iar altele fie au fost nimicite în luptă, fie au fost demobilizate, deoarece s-au dezonorat. Dovada de profesionalism a armatei provenea nu doar din disciplina militară, tactica de lupta, tehnologie a armelor mai avansată decât celelalte popoare; barbare, considerate de romani, ci şi prin tehnica lor logistică de transport a tuturor celor necesare pe câmpul de luptă.[3]

Dacă am realizat o scurtă istorie a perioadelor prin care a trecut armata romană, urmează în continuare să îmi îndrept atenţia asupra rangurilor şi funcţiilor din armata romană, a pedepselor survenite după incidente, a decoraţii onorifice, a echipamentului din dotarea

---

[2] Marcel Bordet, Istoria Romei antice, București, 2001, p. 135-139.

[3] Jonathan P. Roth, The Logistics of the Roman Army at war (264 B.C. – A.D. 235), New York, 1999, p. 2.

fiecărui soldat şi a religiei din cadrul armatei.

Rangurile şi funcţiile în armata romană

Înainte de a începe clasificarea voi face o scurta prezentare a unei legiuni. Ce este o legiune, din ce este compusă? Numele de legiune derivă din „legio" care semnifică taxă sau sechestru. Acesta îşi are originea în perioada republicană, când nu exista o armată permanentă ci doar una temporară, în care soldaţii erau adunaţi obligatoriu, iar odată starea de necesitate încheiată, erau lăsaţi la vatră. Această perioadă a durat până la reforma lui Marius.

Componenta legiunilor s-a schimbat de-a lungul timpului, de exemplu în perioada republicana legiunea avea în componenta în mod normal 4200 de soldaţi. Fiecare legiune era împărţită în subdivizii, de câte 420 de soldaţi, numite cohorte. Fiecare cohortă conţinea câte un grup de 60 de triari, de 120 de principali, de 120 de hastaţi şi de 120 de velites. Fiecare grup era împărţit în două centurii, fiecare comandată de câte un centurion. Acestea puteau fi împărţite mai departe în contuburnii, unităţi de câte 8 oameni. Apoi în perioada imperială legiunea era formată din 5280 de soldaţi. Ea era împărţită în 10 cohorte. Fiecare cohortă era formată din 480 de soldaţi cu excepţia primei, care avea 960 de soldaţi. Cohorta era condusă de cel mai bătrân centurion aflat în componenţa ei. Cohortele erau împărţite în 6 centurii. Fiecare centurie era formată din 80 de soldaţi, cu excepţia celor din prima cohortă, care erau formate din 160 de soldaţi. Fiecare centurie era formată din 10 contuburnii, formaţii de câte 8 soldaţi care împărţeau acelaşi cort.[4]

Comandantul suprem al legiunii era „legatus legionis". Acesta era de obicei un cetăţean din clasa senatorială, ales de către împarat. De obicei acest post era văzut de ocupant, ca o treaptă temporară în carieră, de aceea putea duce uneori la dezinteres. Următoarele ranguri erau „tribunus", „praefectus castrorum", „primus pilus", „centurionul", „optio", „principales", „tesserarius", „immunes", „vexillarius", „imaginifer", „cronicer", „exploratores", „speculatores", „frumentarii",

---

[4] Yann le Bochec, The Imperial Roman Army, Londra, 1994, p. 24-25.

„agentes", „venatores", „milites gregarius", „velites", „ascensi velati", „tirones", „fabri", „mercatores", „scribae armamentarii", „actuarii", „aquarii", „calones" şi „muliones".[5]

— *Tribunus*: fiecare legiune avea 6 tribuni militari, care erau fii de senatori, sau din ordinul cavalerilor. De obicei tribunii erau împărţiţi în 3 perechi, care comandau pe rând, la intervale de 2 luni. Ei formau personalul legatului. Cel mai important era tribunus laticlavius care era al doilea în comanda legiunii. Acest post era treapta, de pe care se avansa în postul de legat. Restul de 5 tribuni se numeau tribunus angusticlavius.

— *Praefectus castrorum*: ocupantul acestui post era responsabil de mentenanţa, întreţinerea, castrului, aprovizionările, muniţie, echipament, antrenamente, etc. Prefectul avea de obicei 50 – 60 de ani şi afusese anterior primus pilus. În lipsa legatului sau tribunului, comanda legiunii revenea prefectului.

— *Primus pilus*: acesta era centurion din prima cohortă, marele centurion al legiunii. Acesta, cu ceilalţi 4 centurioni din prima cohortă, formau Prima Ordines. Restul centurionilor, de obicei serviseră ca şi soldaţi în legiuni, dar uneori erau numiţi direct dacă proveneau din clasa cavalerilor. Denumirea se traduce prin „prima suliţă". Rolul său era de a se asigura de bunul mers al lucrurilor zilnice pentru forţa armată aflată în subordinea sa.

— *Centurionul*: era comandantul unei centurii. El se bucura de un deosebit respect şi consideraţie printre soldaţi. Când soldaţii mărşăluiau, centurionul călărea. Centurionul purta un baston de obicei din viţă de vie şi uşor încovoiat cu care bătea (ca pedeapsă oficială) soldaţii indisciplinaţi.

Existau 8 tipuri de pedepse: „Câştigaţio" (pedeapsă corporală); „Pecunaria multă" (pedeapsă financiară); „Munerum indictio" (pedeapsă prin prelungirea serviciului militar); „Militatiae mutaţi-o

---

[5] http://www.dracones.ro/?operatie=subiect&locatie=ziarul_personal&fisier=ARMATA_ROMANA

sau Gradus deiectio" (degradare); „Missio ignominiosa" (excludere din armată); Execuţie (pedeapsa cu moartea pentru fapte extrem de grave); Decimare (pedeapsa cu moartea pentru un grup de persoane din care se alegea aleator tot a zecea persoană. Aceştia erau decapitaţi sau omorâţi cu pietre de colegi); Dizolvarea unei unităţi (măsură rară, în general din cauze de raliere politică faţă de uzurpatori, se pierdeau drepturile de la terminarea serviciului militar).[6]

Centurionii erau mutaţi destul de des între legiuni şi între provincii. Remarcabil în cazul centurionilor este faptul că de obicei mureau în serviciu, cariera militară fiind de obicei viaţa lor.

— *Optio*: o centurie putea avea unul sau doi centurioni. Al doilea sau al treilea, în succesiunea comenzii venea optio, persoană desemnată de centurion. Optio purta hastila (un baston din lemn) în luptă, fiind aşezat în spatele centuriei de care aparţinea. Un optio se afla pe acelaşi plafon cu purtătorii de stindarde primind leafă dublă.

— *Principales*: erau funcţionarii fără grad, însărcinaţi să ajute ofiţerii.

— *Tesserarius*: soldaţii din aceste posturi erau în principiu responsabili de pază. Numele derivă de la tessera, tăbliţa pe care era trecută parola de noapte în castru.

— *Immunes*: soldaţi care erau scutiţi de munci indezirabile, din cauza responsabilităţilor în plus faţă de soldaţii obişnuiţi. Cei care erau în perioada de probă se numeau discens.

— *Vexillarius*: soldat responsabil cu transportul vexillum-ului (un fel de steag militar). Era cel mai important dintre imuni.

— *Imaginifer*: soldat responsabil cu transportul simbolului imperial.

— *Cornicer*: soldat responsabil cu semnalele acustice de luptă.

— *Exploratores*: soldaţi ce pot fi priviţi drept spionajul extern. Erau consideraţi parte integrantă a cavaleriei. Mărşăluiau înaintea armatei chiar cu zile întregi avans. Erau organizaţi în unităţi de expeditus. În ambele cazuri, profilul militar le cerea să umble mult

---

[6] Yann le Bochec, op.cit., p. 60-61.

timp îmbrăcaţi în haine civile. La începutul armatei romane nu existau diferenţe între speculatores şi exploratores, existând doar corpurile de cercetaşi. Diferenţa a survenit oarecum natural şi în linii mari a rămas neschimbată chiar dacă unităţile de spionaj au suferit multe modificări în funcţie de evoluţia armatei în general.

— *Speculatores*: membrii ai Gărzii Pretoriene ce pot fi priviţi drept contraspioni, în termeni moderni sau altfel spus, spionajul intern. Erau specializaţi în culegerea de informaţii, asasinate, etc.

Rolul principal al Gărzilor Praetoriene era de a proteja împăratul, apoi ca forţă de intervenţie în Roma, dar dacă situaţia o cerea se alătura armatei pe câmpul de luptă. Recrutarea se făcea de multe ori din rândul veteranilor de elită. Odată cu creşterea influenţei politice, gărzile pretoriene s-au implicat din umbră, din ce în ce mai mult în politica imperiului, susţinând conducătorii sau uzurpatorii, fapt ce a contribuit în foarte mare măsură la destrămarea imperiului.[7]

— *Frumentarii*: în general împăratul roman întâmpina dificultăţi în crearea unui serviciu specializat de spionaj. Astfel, Hadrian (117 – 138) a găsit o soluţie de a pune bazele unui serviciu de curierat care să înlocuiască utilizarea Gărzii Pretoriene în acest scop printr-o reţea de ataşaţi militari care în plus aveau rol de spioni, specializaţi în culegerea de informaţii, destabilizări de situaţii în câmpurile operative şi manipularea anumitor persoane din conducerea teritoriile vizate. Denumirea vine de la aparatul birocratic care se ocupa de colectarea taxelor agricole. De multe ori, acoperirea acestor ataşaţi era distribuirea cerealelor în castre. În parte din cauza activităţii lor, în parte din cauza abuzurilor, au ajuns să fie detestaţi atât de clasa conducătoare cât şi de segmentul social în care acţionau, astfel încât Diocleţian (284 – 305) va desfiinţa acest serviciu.

— *Agentes*: După desfiinţarea serviciului frumentarii, Diocleţian a pus bazele serviciului Agentes în Rebus, care se ocupa de curieratul în Imperiu. Pe lângă serviciul poştal (cursus publicus), în sarcina

---

[7] Graham Webster, The Roman Imperial Army of the First and Second century, Londra, 1998, p. 96-98.

acestui serviciu mai intrau transmiterea de comenzi şi ordine, precum şi paza drumurilor şi rutelor de curierat. Deşi se pare că au existat şi rare cazuri de spionaj şi abuzuri, acestea au fost probabil impuse de excepţionalul situaţiei.

— *Venatores*: detaşament militar din cadrul serviciului de spionaj în faţa inamicului.

— *Milites gregarius*: soldaţii obişnuiţi.

— *Velites*: categorie de soldaţi din păturile inferioare, erau dotaţi cu suliţe şi pectorale. În luptă erau aşezaţi în faţa infanteriei pentru a arunca prima rundă de suliţe, după care se retrăgeau în spatele liniei. Au fost cunoscuţi de-a lungul vremii sub diferite nume: ferentarii, procubitores, leves.

— *Ascensi velati*: categorie de soldaţi suplimentari, din perioada regatului, neînarmaţi, care îi înlocuiau pe cei căzuţi în luptă. Aveau uneori sarcina să amenajeze drumurile pe care se deplasau trupele. Ulterior, în perioada republicană, aceşti soldaţi sunt cunoscuţi ca ordonanţe în slujba ofiţerilor. În timpul Principatului, aceste detaşamente se ocupau de construcţia drumurilor în Italia, dar formau şi un colegiu de privilegiaţi, fără rol militar, în care erau cuprinşi membri din ordinul ecvestru şi chiar liberti.

— *Tirones*: tânăr recrut.

— *Fabri*: ingineri şi arhitecţi.

— *Mercatores*: comercianţi.

— *Scribae armamentarii*: funcţionari însărcinaţi cu evidenţa armamentului.

— *Actuarii*: subofiţeri cu funcţii contabile, privind inventarele şi aprovizionarea unei unităţi militare.

— *Aquarii*: soldaţi ale căror obligaţii constau în aprovizionarea cu apă a trupelor; făceau parte din grupul de pompieri.

— *Calones*: sclavi sau servitori, persoane cu diverse îndatoriri de funcţionari, secretari, îngrijitori de cai, fierari, bucătari, etc.

— *Muliones*: sclavi specializaţi în îngrijirea turmelor de animale sau transportul de mărfuri.

Decoratiile reprezentau un onoriu adus soldatului pentru faptele măreţe în lupta şi nu numai. Acestea erau: „Corona aurea" (o

coroana aurită era oferită centurionilor şi principalilor pentru fapte deosebite precum rezistenţa şi apărarea unui loc strategic); „Corona vallaris" (era realizată din aur şi oferită primului soldat care forţa palisada inamică); „Corona muralis" (era realizată din aur şi era oferită primului soldat care escalada zidul unei fortificaţii inamice asediate); „Corona civica" (era realizată din frunze de stejar şi era oferită soldatului care prin fapte de vitejie salva viaţa altor soldaţi. Oferea mari privilegii sociale); „Corona graminea" (era realizată din iarba unde avea loc fapta de vitejie. Se referă la salvarea unei formaţii de luptă într-un asediu. Era una din decoraţiile rar oferite); „Hasta pura" (o suliţă de argint oferită se pare la terminarea serviciului unui primus pilus); „Vexillum" (un stindard de argint în miniatură). Mai multe decoraţii puteau fi purtate în acelaşi timp, deoarece ele erau oferite în circumstanţe diferite.[8]

Echipamentul unui soldat roman

Echipamentul complet al unui infanterist roman cântarea aproximativ 40 kg şi consta în: [9]

— Coiful – erau diferite tipuri de coifuri romane, fiecare desemnând rangul posesorului în funcţie de culoarea acestuia. Erauînscri prionate cu numele posesorului şi al unităţii din care făcea parte. Acesta avea o lungime de până la 50 cm, făcând soldatul să pară mai înalt şi mai impunător.

— Centura era semnul distinctiv al soldatului, cetăţeanul civil neavând voie să poarte centură. Ea era realizată din piele şi dotată cu cataramă puternică, de multe ori era acoperită cu placuţe de metal ornate sau realizată doar din aceste plăcuţe. Ele puteau fi acoperite cu folii de metal preţios. Această centură era folosită pe de-o parte pentru a prelua o parte din greutatea armurii de pe umeri, iar pe de altă parte pentru a se agăţa de ea armamentul. În prima jumătate a secolului I î.Hr., mulţi soldaţi purtau două centuri. Pe una se agăţa sabia, iar pe a doua se agăţa pumnalul. Sabia era purtată pe dreapta de către soldaţi

---

[8] Yann le Bochec, op.cit., p. 61-63.

[9] http://www.enciclopedia-dacica.ro/armata_daca/armata_romana.htm

şi pe stânga de către ofiţeri. În imperiul târziu se renunţă la această diferenţiere. Centurile erau relativ înguste şi erau placate cu bucăţi de metal pe toată lungimea. Bucăţile de metal puteau fi bogat ornamentate. Cele mai multe ornamente erau bătute, uneori prin placare cu cositor şi în cazuri mai rare, acoperite cu foietaj de metal preţios. În secolele I şi al II-ea î.Hr., de centuri se agăţau (sporran) bucăţi de piele care apărau organele genitale. Dar slaba protecţie oferită de aceste bucăţi de piele par a le recomanda drept un simbol al statutului soldatului şi al masculinităţii sale;

— Sandalele erau confecţionate din piele, pe talpă erau dotate cu crampoane din metal. Au fost în folosinţă până în secolul al II-lea î.Hr. după care încep să fie înlocuite de încălţări complete de tip bocanc. Se păstrează nenumărate urme ale tălpilor pe cărămizi, sau găsit şi exemplare păstrate în bune condiţii;

— Tunica era cămaşa standard, purtată de soldat. Era confecţionată din lână. Se pare că era generalizată culoarea roşie, dar acest fapt nu este demonstrat.

— Pantaloni erau purtaţi doar în perioada rece. În rest, pantalonii erau împotriva standardelor armatei romane;

— Mantia era echipamentul care proteja soldaţii împotriva ploii şi parţial a frigului. Era confecţionată din lână. În funcţie de tipul de lână folosită, mantia avea culoarea gri sau crem închis. Uleiurile conţinute natural de lână o făceau practic impermeabilă. Mantia avea în timpul nopţii rolul de pătură. În funcţie de modul de realizare, mantia putea fi dreptunghiulară, fiind prinsă pe umăr sau la gât cu o fibulă, caz în care era numită sagum sau rotundă caz în care se numea paenula. Mantia rotundă putea fi semicirculară caz în care se prindea în faţă cu o fibulă, sau circulară, caz în care nu era nevoie de fibulă deoarece avea o gaură în mijloc prin care intra capul, astfel sprijinindu-se direct pe umeri. Mantia rotundă era de obicei dotată cu glugă;

— Ghiozdan;

— Eşarfe sau focale, acestea aveau rol în protejarea pielii de armură;

— Scutul – a suferit modificări de-a lungul timpului, însă şi-a

păstrat forma ovala;

— Arma – cea mai utilizata de către soldaţi romani fiind lancea.

Pe lângă echipamentul standard al soldatului roman nu pot trece cu vederea şi condiţiile de viaţă ale acestuia.

La fiecare 15 zile, soldaţii îşi primeau raţia. Fiecare primea o raţie de pesmet (buccellatum) jumătate de obroc de grâne (frumenti) ca supliment. Un soldat consuma în medie 300 de kg de cereale anual. Carnea se achiziţiona majoritar de la comercianţi sau era procurată prin vânătoare. Meniul soldaţilor mai conţinea brânză, ulei şi miere. Pe lângă comercianţi alte surse de mâncare erau animalele crescute şi plantele cultivate de însăşi formaţia militară, vânătoarea, pescuitul şi pachetele trimise de rude care sunt bine atestate în corespondenţă. Fiecare soldat primea o simbrie anuală care însă era mică, aproximativ 100 de denari anual cu variaţii semnificative de-a lungul timpului. Dar prada de război se împărţea soldaţilor care nu doar compensa simbria mică ci putea chiar să îmbogăţească soldaţii. O altfel de răsplată era acordarea de terenuri nou cucerite. Cu cât era mai mare rangul soldatului cu atât putea primi mai mult pământ. Cezar a fost primul care a împărţit întreaga pradă de război în mod egal tuturor soldaţilor.[10]

Soldaţii trebuiau să se menţină în formă. Pe lângă activităţile zilnice, soldaţii aveau antrenamente specializate în cadrul cărora alergau pe teren plat sau dotat cu obstacole, antrenament militar specific, lunar se organiza un marş de aproximativ 30 km, în care soldatul transporta echipamentul complet.

Religia militară romană

Depărtarea de casă şi greutăţile războiului, ofereau motive serioase de frică soldaţilor romani. Religia le oferea curaj, încredere şi disciplină. Activităţile religioase din armată erau în strânsă legătură cu cele din viaţa civilă. Festivalurile, ceremoniile, monumentele de cult, jurămintele îi făceau pe soldaţi să se simtă mai aproape de casă.

---

[10] Marcel Bordet, op. cit., p. 205.

Ceremoniile erau planificate strategic în cooncordanţă cu marşul şi războiul. Despădurirea zonei din jurul castrului sau bazei, nu avea doar rol tactic de apărare ci şi unul religios, această zonă fiind una sacră. Religia romană se folosea de o puternică propagandă. Noile teritorii ocupate, erau împânzite cu monumente religioase romane pentru a indica că teritoriul respectiv se află sub atât sub protecţia laică romană cât şi sub oblăduirea zeilor romani.[11]

O scurtă concluzie personală; o armată bine organizată, o organizare perfectă aş putea spune, cu o structură ierarhică bine definită, o armată letală şi precisă, însă strategia de logistică folosită lasă de dorit după părerea mea. De exemplu o legiune era plecată 10 – 20 de ani din Roma şi visul oricărui soldat, după un asemenea timp era să se întoarcă acasă la familie, astfel că de foarte multe ori legatul legiuni se întorcea împotriva împaratului şi se întorcea la Roma unde declanşa un război civil, războaie civile care au dus ulterior la destrămarea imperiului.

Bibliografie

1. Bordet, Marcel, *Istoria Romei antice*, Editura Lider, Bucureşti, 2001;

2. P. Roth, Jonathan, *The Logistics of the Roman Army at war (264 B.C.-A.D. 235)*, Editura Brill, New York, 1999;

3. Petre, Zaharia, *Istoria armei geniu din armata romană*, Editura Militară, Bucureşti, 1994;

4. Webster, Graham, *The Roman Imperial Army of the First and Second century*, Editura Okhlahoma Paperbacks, Londra, 1998;

5. Yann le Bochec, *The Imperial Roman Army*, Editura Picard, Londra, 1994;

6. http://www.enciclopedia-dacica.ro/armata dacă/armata romană.htm

7. http://www.dracones.ro/? operaţie = subiect & locaţie = ziarul personal & fişier = ARMATA ROMANĂ

[11] Graham Webster, op.cit., p. 275-280.